

УДК 37(091)(477.83/.86)(092):37.035:050(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1001-1016](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1001-1016)

Зубрицький Ігор Ярославович кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, тел.: (097)380-70-34, <https://orcid.org/0000-0003-1047-953X>

Гринців Мар'яна Василівна кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, тел.: (097)752-74-23, <https://orcid.org/0000-0001-5790-2759>

СТЕПАН КОНРАД ПРО СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ «РІДНА ШКОЛА» ТА «УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Анотація. У статті на основі окремих сюжетів із публікацій, розміщених на сторінках українських педагогічних часописів «Рідна Школа» та «Українська Школа», які виходили в Галичині у 20–40-х роках ХХ століття, розглядаються погляди українського галицького педагога, журналіста, громадського діяча С. Конрада на проблеми соціального виховання. Важливими у цьому контексті є думки дослідника щодо організації процесу соціального виховання українських дітей та шкільної молоді в умовах переломного етапу розвитку суспільства.

За результатами дослідження виокремлено основні ідеї С. Конрада, скеровані на побудову ефективної системи соціального виховання, зокрема його підходи щодо налагодження співпраці між сім'ями, освітніми закладами та громадськими організаціями. Також, висвітлюються погляди науковця на проблему педагогізації батьків учнів українських шкіл в умовах трансформації повоєнного суспільства та зростання ролі освіти як цивілізаційного ресурсу. Особлива увага зосереджена на описі ефективних способів соціалізації, окультурення, засвоєння національних цінностей українськими дітьми та визначенні основних завдань соціального виховання на подальшу перспективу.

Висунуті С. Конрадом ідеї щодо налагодження системи соціального виховання українських дітей та молоді в умовах

економічної кризи та соціальної нестабільності, не втрачають й сьогодні своєї актуальності, а творче осмислення його педагогічної спадщини має вагомe значення для розвитку сучасної теорії та практики соціальної педагогіки.

Ключові слова: Степан Конрад, «Рідна Школа», «Українська Школа», виховання, соціальне виховання, національне виховання.

Zubrytskyi Igor Yaroslavovych Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Pedagogy and Correctional Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko St., Drohobych, 82100, tel.: (097) 380-7034, <https://orcid.org/0000-0003-1047-953X>

Hryntsiv Maryana Vasylivna Candidate of Psychological Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Pedagogy and Correctional Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko St., Drohobych, 82100, tel.: (097) 752-7423, <https://orcid.org/0000-0001-5790-2759>

STEPAN KONRAD ON SOCIAL EDUCATION ON THE PAGES OF THE PEDAGOGICAL MAGAZINES «RIDNA SHKOLA» AND «UKRAYINS'KA SHKOLA»

Abstract. The article is based on the individual stories from publications placed on the pages of the Ukrainian pedagogical magazines «Ridna Shkola» and «Ukrayin'ska Shkola», which were published in Galicia in the 1920s and 1940s. It examines the views of the Ukrainian Galician teacher, journalist, public figure S. Konrad on the problems of social education. Of great importance are the views of the researcher on the organization of the process of social education of Ukrainian children and school youth in the conditions of a turning point in the development of society.

According to the results of the study, the main ideas of S. Konrad aimed at building an effective system of social education, in particular, his approaches to establishing cooperation between families, educational institutions and public organizations. The views of the scientist on the problem of pedagogization of students' parents are highlighted in the context of the transformation of post-war society. Particular attention is focused on describing effective ways of socialization, cultivation, assimilation of national values by Ukrainian children and determining the main tasks of social education for the future.

The ideas put forward by S. Konrad on establishing a system of social education of Ukrainian children and youth do not lose their relevance today,

and the creative understanding of his pedagogical heritage is of great importance for the development of modern theory and practice of social pedagogy.

Keywords: Stepan Konrad, «Ridna Shkola», «Ukrayin'ska Shkola», education, social education, national education.

Постановка проблеми. Постать С. Конрада (1900–1991) є надзвичайно багатогранною, але його педагогічна спадщина, на жаль, залишається малодослідженою в історії педагогіки України. Вивчення поглядів цього освітянина-дослідника є важливою складовою частиною встановлення загального процесу розвитку української педагогічної науки у першій половині ХХ століття.

Степан (Стефан) Миколайович Конрад народився 26 жовтня 1900 року у Золочеві (Австро-Угорщина (Королівство Галичини і Володимирії)), у сім'ї греко-католицького священника, д-ра Миколи Конрада.

У 1921 році С. Конрад закінчив Тернопільську українську гімназію. Після повернення з табору інтернованих вояків УГА у Чехо-Словаччині, він навчався в Українському Таємному Університеті у Львові. Згодом, вчителював у середніх школах на теренах Південно-Східної та Західної Польщі.

Від початку Другої світової війни працював в редакції щоденної газети «Українські Вісті» (м. Львів). У 1943 році, в якості військового кореспондента, влився до лав новоствореної Дивізії «Галичина», дописуючи до дивізійного тижневика «До перемоги».

З часом, емігрував до Німеччини, де працював у товаристві Українського Червоного Хреста та в редакції католицького релігійно-суспільного тижневика «Християнський Голос».

У 1955 році емігрував до США (м. Філадельфія), де вчителював, паралельно працюючи адміністратором українського католицького тижневика «Шлях» («The Way»).

До кінця життя активно займався педагогічною, журналістською, громадською діяльністю у діаспорі, зокрема в лавах комбатантської організації – Братства колишніх вояків 1-ї Української дивізії Української національної армії (Дивізія «Галичина») [1;2].

Репрезентувати С. Конрада як генератора надзвичайно новаторських педагогічних ідей нам видається зовсім недоцільним, однак розкрити його погляди на процес соціального виховання українських дітей та молоді в складних умовах міжвоєнного періоду ХХ століття, вважаємо цілком доречним.

Основними джерелами для аналізу означеної теми є публікації С. Конрада вміщені на сторінках педагогічного журналу (ілюстрований двотижневик) «Рідна Школа», який видавався у Львові в 1927, 1932-1939 роках товариством українського вчителства та часопису «Українська Школа» (офіційний друкований орган педагогічного товариства «Учителька Громада»), що виходив у Львові (1925-1939) та Кракові (1942-1944).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто наголосити, що в Україні педагогічний доробок і громадсько-просвітницька діяльність С. Конрада, практично не вивчалися. Однак, його ім'я вже увійшло до наукового обігу, оскільки відомості про нього є у 2-му томі «Тернопільського енциклопедичного словника» (2005) та у 1-му томі (книга 1) «Енциклопедії української діаспори» (2009). Також, прізвище С. Конрада зрідка зустрічається в окремих фахових дослідженнях присвячених історії вітчизняної педагогіки та історії української періодики, зокрема у роботі С. Костя «Історія української військової преси».

Отже, є всі підстави розглянути та дослідити педагогічну публіцистику С. Конрада періоду 20-30-х років ХХ століття.

Метою статті є аналіз поглядів С. Конрада на проблеми соціального виховання дітей та учнівської молоді у Східній Галичині у міжвоєнний період ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У статті «Ідея співпраці та молодь» (*Рідна Школа*. 1933. Ч. 20-21) С. Конрад пояснював сенс ідеалу виховання («ідеал виховання наших часів» – *Ст. Кон.*), під яким розумів «розвиток суспільного інстинкту, угрунтовання етичних та моральних основ в житті одиниці та загалу», що «практично значить перещіпити в душі молодого покоління ідеї суспільної співпраці та суспільного альтруїзму» [3, с. 323]. Дослідник вважав, що попередній ідеал виховання – «індивідуалістичне виховання», втратив свою актуальність, оскільки «відривав одиницю від середовища» й тому мусів еволюціонувати шляхом співставлення життєвих установок кожної окремої людини з інтересами окремих соціальних груп («суспільних груп» – *Ст. Кон.*) і суспільства в цілому [3, с. 323].

Взагалі С. Конрад наголошував, що дитина («малий чоловік» – *Ст. Кон.*) формується як особистість у процесі входження в соціальне середовище («суспільне середовище» – *Ст. Кон.*), шляхом засвоєння суспільних норм, ідеалів та цінностей. На його думку, в соціумі «витворюються перші суспільні поняття та погляди, будиться почування суспільних вартостей даного суспільного середовища та

почування необхідності боронити ці вартости» [3, с. 323]. Однак, зазначав С. Конрад, українському суспільству слід враховувати ще й особливі соціокультурні контексти в яких проходив процес соціального становлення дітей після Першої світової війни. Він вказував, що наступним етапом соціального виховання («суспільне виховання» – Ст. Кон.) дітей та молоді є виховання національне («національне виховання» – Ст. Кон.), яке покликане формувати українську ідентичність і патріотизм [3, с. 324].

На думку С. Конрада основними соціальними інститутами, які мають найістотніший вплив на розвиток та формування особистості дитини є сім'я/ родина («дім родинний» – Ст. Кон.) та освітні заклади [3, с. 323].

Оцінюючи вплив Першої світової війни на галицькі родини, С. Конрад робив украй невтішні для української громади висновки. На його думку, авторитет сім'ї дуже похитнувся та зазнав суттєвих негативних змін, а родинне вогнище «почало гаснути, замінилось в холодне прибіжище одиниць без всякого додатнього виховного впливу» [4, с. 12]. За С. Конрадом, це сталося передусім через те, що багато матерів («мати-жінка» – Ст. Кон.), унаслідок економічної скрути викликаной війною, вимушено «віддалилися позадомашній заробітній праці», що призвело до «розпорошення» українських родин, погіршення життєдіяльності кожної особи в сім'ї, особливо дітей [4, с. 12].

Доцільно підкреслити, що тема важкого матеріального становища українських галицьких родин у повоєнній Польщі, неодноразово піднімалася на шпальтах тогочасних періодичних видань. Так, газета «Діло» у 1925 році писала, що населення Східної Галичини, через провальну економічну політику польського уряду, було «просто засудженим на неминучу і постійну голодовку» [5, с. 28]. С. Сірополко у 1924 році, на сторінках педагогічного часопису «Учитель» зазначав, що «наслідком світової війни є страшна економічна криза, яка потягла за собою дорожнечу життя в такій мірі, що і в тій родині, де є батько, мати мусить віддавати цілоденну працю на здобуття того ж «хліба насущного»» [6, с. 234]. Також, у статті «Співпраця школи та родини в освітній справі» (*Рідна Школа*. 1927. Ч. 1. Рік I.), серед цілого ряду причин, які мали безпосередній вплив на те, що родина перестала бути «природною вихователницею дитини», педагог виокремлював основну – скрутне матеріальне становище («тяжкий економічний стан» - Ст. Сір.) більшості галицьких сімей. С. Сірополко, зокрема, писав: «Здобуття засобів до життя приневолює батьків віддавати всі свої сили й час на боротьбу за існування, так що не залишається в них вже ні часу, ні сил для виховання своїх дітей» [7, с. 3].

Варто вказати, що С. Конрад, аж ніяк не був противником «самостійної фахової праці» жінок, однак вважав, що більшість українських родин, були не готові до таких соціальних реалій, коли обоє з батьків поєднували професійну діяльність і батьківські обов'язки при тому, що інституційна підтримка родин та суспільна сфера виховання дітей перебували у занедбаному стані. До того ж, він вважав, що значна кількість батьків не до кінця усвідомлювали «великого діла, яким є виховання дитини», що, на його думку, призводило до трагічних наслідків, оскільки дитина позбавлена позитивних («додатних – Ст. Кон.) виховних впливів родинного середовища, «силою обставин підлягає впливам порнографічної та кримінальної лектури, злого прикладу оточення, деморалізації і т.п.» [4, с. 12].

Слід зазначити, що проблема «деморалізації» повоєнного покоління дітей та молоді широко обговорювалася тогочасними українськими й польськими громадськими діячами, науковцями та педагогами. Так, Л. Ясінчук у статті «Суспільна опіка» (*Рідна Школа*. 1935. Ч. 8) вказував, що тогочасне українське суспільство, через «війну, голод, революцію, пацифікацію» переживало важкі фізичні та моральні потрясіння, які своєю чергою призвели до «сильних суспільних недугів», насамперед до стрімкого зростання рівня злочинності, підліткової зокрема [8, с. 117]. Цю ж думку Л. Ясінчук обстоював у статті «Опіка над дітьми та її роди» (*Рідна Школа*. 1935. Ч. 8.) наголошуючи, що «нездорова моральна атмосфера, що її витворили страхіття війни» катастрофічно впливає на підростаюче покоління й призводить до численних девіацій («звихнень» – Л. Яс.) та появи у закладах освіти «важких» дітей та підлітків («лихих первнів» – Л. Яс.) [9, с. 134]

П. Біланюк у статті «Не лишень навчаємо, але й виховуємо» (*Рідна Школа*. 1936. Ч. 20.) описуючи стан повоєнного суспільства зазначав, що рівень «здеморалізування» населення настільки високий, що його можна було порівнювати із національною катастрофою [10, с. 293].

На думку Р. Савицького, повоєнне покоління дітей та молоді у Галичині, стало найбільш «загроженою» соціальною спільнотою, позаяк проживало в умовах підвищеної соціальної напруги, фізичного і психологічного дискомфорту. У статті «Післявоєнна молодь» він писав: «Скупий й одностайний корм, фальшовані середники поживи, тіснота помешкань, брак мила та теплої одежі, різні зарази і т. д. – це ті страшні гігієнічні умовини, серед яких виростала повоєнна молодь; звідти загальне ослаблення, збільшена схлонність до інфекційних хоріб, –

більше й сильніше розповсюдження анемії, чахотки та пізне рахітіс, що його саме стрічаємо у великої скількості шкільних дітей та позашкільної молоді» [11, с. 80]. Розвиваючи свої міркування, педагог зауважував, що «недомагання» у фізичному розвитку призводять також до духовної кризи, морального занепаду, втрати життєвих орієнтирів у підростаючого покоління.

Цікавими у цьому контексті є спостереження польської дослідниці Й. Вуткової (J. Wuttkowa), яка у 1931 році, писала, що «дитина, полишена сама на себе, а що гірше на вуличних вихователів, нерідко стає на шлях крадіжок та злочинів; вулиця, жовта преса, «брудна» література, дешеві кінотеатри з передмістя з низькопробним репертуаром проникають у життя дитини, отруюють її, згіршують характер, провокують різні залежності» [12, с. 26]. А один із працівників пенітенціарної установи для неповнолітніх у статті «Туру chorobliwe i pienormalne, a praca na oddziałach wychowawczo-poprawczych» (*Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 1929. nr 5) характери-зував різні «іпостасі» пересічного вихованця виправного закладу. Зокрема, зображав його, як: 1) тип особи, з «вуличним» вихованням; 2) «дегенерата», що мав серйозні проблеми з алкоголем чи/або наркотиками, та уже лікувався від венеричних захворювань; 3) «анальфабета», що неодноразово притягався до кримінальної відповідальності за жебракування, крадіжки, грабежі, нанесення побоїв тощо [13, с. 3].

До слова, багато українських педагогів 20-30-х рр. ХХ ст. (П. Біланюк, В. Бригідер, П. Будз, П. Кривоносюк, Д. Лукіянович, О. Макарушка, Е. Сельський, С. Сірополко, М. Терлецький, О. Тисовський, І. Ющишин, Л. Ясінчук та інші), так само, як і С. Конрад, вказували на неготовність значної частини українських родин брати на себе відповідальність за виховання дітей. Так, професор Львівського університету В. Бригідер у 1925 р. писав, що «сьогоднішній дім, за малими виїмками, не доріс до цього завдання. Він не тільки не знає, як за цю справу взятися, але здебільшого не має в нього навіть доброї волі й охоти нею зацікавитися» [14, с. 35]. Цієї ж думки дотримувався П. Кривоносюк, який у статті «Виховні здібності українських батьків» (*Рідна Школа*. 1934. Ч. 20) зазначав, що більшість батьків зовсім не усвідомлювали міри своєї відповідальності за виховання та розвиток дитини («творення душевного стану дитини» – *Пет. Крив.*), а також не розуміли того, що вони покликані «запобігати всім отим відемним впливам, що чигають звідусіль на молоду людину» [15, с. 294].

Про безвідповідальне ставлення окремих батьків до обов'язку виховувати дітей говорив П. Біланюк. У статті «Добрі й лихі діти»

(*Рідна Школа*. 1936. Ч. 4) він вказував, що є такі сім'ї, які «зовсім не вірять у силу виховання», а що найгірше «впевняють, що вихованням взагалі не дасться нічого осягнути», оскільки «ніхто несила змінити вдачу людині» [16, с. 56]. Наслідком цих процесів, на думку педагога, є те, що діти «стаються лихими, або, як кажуть, невихованими, чи навіть зле вихованими», виростають «немилими ні Богу ні людям» [16, с. 58].

О. Тисовський стверджував, що багато хто з батьків цілком не розуміли своєї визначальної ролі у процесі виховання підростаючого покоління (*«доросту»* – *Ол. Тис.*), до того ж підкреслював, що й самі умови перебування дітей у сім'ях здебільшого були невідповідними. У статті «Виховання перед школою для школи» (*Світло*. 1921. Ч. 1) він, зокрема, описував організацію домашнього побуту та сімейні традиції багатьох галицьких родин, які накладали відбиток на стиль та успіх сімейного виховання: «Дитина не плекана в достаточнім, свободнім руху на отвертому, чистому, здоровому воздуху, на ясному світлі, не гартована мірно на зміни воздуха, сипляча в душних або задимлених тютюневим димом комнатах, змушена разом зі старшими пізно лягати спати а зате пересипляюча здорові, свіжі ранішні години, невідповідно або мало живлена, злочинно поена алькогольними напитками хочби в малій кількості, носить в собі потім зароди неулічимих фізичних і психічних недуг і брак відпорности» [17, с. 2]. Подібну ситуацію також спостерігала польська дослідниця Й. Шоллувна (*J. Szollówna*), яка, змальовуючи побут дітей з робітничих сімей, зазначала, що вони, як правило, жили в тісноті, не мали власного окремого куточка в домі, де б могли виконувати домашні завдання та безперешкодно почитати й, зазвичай, «ділили ліжко з іншими членами родини чи батьками» [18, с. 162].

У статті «Молодь та дім» (*Рідна Школа*. 1936. Ч. 15-16) С. Конрад, описує власний досвід спілкування із дітьми, які проживали в неналежних умовах та страждали від недбалого догляду батьків. Із наведених фрагментів бесід, які проводив педагог із «неуспішними учнями», на запитання «чому так зле вчишся?» як правило отримував відповідь про те, що вдома у них «страшні умовини, не має власного кутка, не має спромоги приготувитись до лекції» [19, с. 246]. На підставі розповідей цих дітей, С. Конрад робив однозначні висновки про низький виховний потенціал батьків, а також вказував на обмеженість спілкування батьків з дітьми, що негативно позначалося на психологічному кліматі у сім'ї та формуванні прагматичних ціннісних орієнтацій у дітей.

Пишучи про невідповідні умови проживання (*«невідрадні мешканеві відносини»* – *Ст. Кон.*) в окремих сім'ях, С. Конрад вказував,

що це «грумада людей, без власного кута, яка тиснеться на маленькому просторі, бють самі себе лихим словом та злою думкою; ці злі думки, що товчуться серед чотирьох стін душного, брудного помешкання, родять злочин, а атмосфера брудного, тісного помешкання виганяє до коршми...» [19, с. 246]. Також, педагог наголошував на певних особливостях життєвих перспектив дітей з таких родин, оскільки вважав, що «в таких умовах розвиваються різні психічні недуги чи лиш недиспозиції і коли ми обставимо це питання облогом, – то виховаємо елемент найбільш пригожий до домів поправи, вкінці до психіатричних заведень та тюрем» [19, с. 246]. Шлях до порятунку українських дітей та молоді та їх «психічної реконвалесценції» вбачав в усуненні «страшних домашніх умовин», «мешканєвої проблеми», які, на його думку, повинні «стати предметом особливого зацікавлення та журби цілого громадянства» [19, с. 246].

Доцільно зауважити, що С. Конрад пречудово розумів роль і значення сім'ї як виховного інституту. Аналізуючи виховний потенціал суспільних інститутів (*«освітньо-культурні, гуманітарні чи спортові інституції»* – Ст. Кон.), він вказував, що вони повинні відігравати лише доповнюючу, допоміжну роль у процесі виховання. У статті «Дім і школа» (*Українська школа. 1942. Ч. 5–6*) дослідник зазначав, що «жадні гуртові виховні установи не можуть вповні заступити батьківського дому», оскільки лише його атмосфера є «найбільш пригожа, щоб вціплювати й виплекати всі ті чесноти, якими повинна відзначатися доросла людина» [20, с.135].

Сім'я, на думку С. Конрада, є визначальним виховним інститутом, а пріоритет родинного виховання, у порівнянні з іншими ланками виховання, є незаперечний. З цього приводу він писав, що сім'я (*«родинна хата»* – Ст. Кон.) з її родинним теплом та чуттєвими зв'язками «завжди повинна заховати свою силу і своє значіння, якого ніщо не заступить, бо ніщо не має такого впливу на кристалізування характеру дитини та витворювання в неї моральних засад, якими вона має кермуватися ціле життя» [4, с.13].

Вивчаючи ситуацію, що склалася у сфері сімейного («родинного» – Ст. Кон.) виховання у повоєнний час, С. Конрад виділив такі її основні недоліки: 1) низький рівень фінансового добробуту українських родин; 2) вимушена трудова активність (*«позадомашня заробітня праця»* – Ст. Кон.) жінок-матерів; 3) відсутність настанови у більшості сімей на свідоме батьківство; 4) низький рівень почуття відповідальності у батьків перед українським суспільством за виховання і навчання власних дітей.

Сукупність цих негативних факторів, на думку С. Конрада, вносила елемент стихійності у процес виховання підростаючого покоління. Такий стан речей він вважав неприпустимим, оскільки усвідомлював, що сімейне виховання є невід'ємною частиною виховання національного, а це накладало прямий обов'язок на українське суспільство створювати відповідні умови, які б допомагали батькам усвідомлено, дбайливо та відповідально ставитися до виховання дітей. Говорячи про важливість підтримки українських сімей у процесі виховання, С. Конрад зазначав, що «цю справу мусить взяти під увагу ціле наше суспільство, наша національна преса та інституції, бо лише в такій гармонійній сполуці сил зможемо побороти шкідливі повоєнні наслідки, які просто точать сьогодні сімю, а з нею і ціле суспільство» [4, с. 13].

У статті «За скріплення впливу родинного середовища» (*Рідна Школа*. 1933. Р. II.) С. Конрад задається питанням, яким чином українське суспільство («усі верстви нашого суспільства» – *Ст. Кон.*) може зосередити увагу на вирішенні проблем пов'язаних із забезпеченням усебічної підтримки та створення умов для налагодження повноцінного виховного процесу в українських родинах. На думку дослідника, для того, щоб допомогти батькам створити належні умови для виховання дитини в сім'ї необхідно: 1) «скликувати часто спеціальні конференції з батьками»; 2) «устроювати прилюдні відповідні відчити та реферати з дискусією»; 3) «відвідувати батьків шкільної дітвори»; 4) «поширити акцію матеріальної помочи бідним дітям»; 5) «устроювати світлиці матеріальної помочи бідним дітям»; 6) «організувати виховні курси для родичів»; 7) «зайнятися пропагуванням між жіноцтвом свідомого материнства» [4, с. 13].

Велику увагу С. Конрад приділяв питанням співпраці школи та сім'ї («батьківський дім і школа» – *С. Кон.*), оскільки вважав, що ефективна взаємодія цих двох провідних виховних та соціалізуючих інститутів може значно звузити сферу впливу факторів ризику на підростаюче покоління та зробить виховний простір цілісним, безперервним і просоціальним.

У статті «Дім і школа» (*Українська школа*. 1942. Ч. 5–6), аналізуючи зв'язок між цими двома соціально-виховними інститутами («два найважливіші середовища», «дві суспільні виховні установи» – *С. Кон.*) С. Конрад зазначав, що вони мають «спільну мету виховного впливу, як теж подекуди і спільні засоби цього впливу, так із собою міцно зв'язані, що ніяк не можна їх відривати від себе і взаємно виеліменовувати» [20, с. 135]. Водночас, він із жалем констатував, що

співпраця сім'ї та школи відбувалася «здебільшого» тільки в теорії, а в «практичній площині» зводилася, як правило, до взаємних образ і звинувачень. «Батьки дорікають школі, - писав педагог, - що вона не прислуховується до їх голосу у виховних справах, що школа не звертається до них за порадами в різних виховних проблемах... Школа ж знову ставить теж свої вимоги до батьків, щоб вони зацікавилися ближче вихованням своїх дітей, їх дисциплінованістю, їх поведінкою в школі й поза нею, осягами дітей в науці тощо» [20, с. 136].

Не оминув С. Конрад увагою і процес активізації педагогічної просвіти батьків освітніми установами. Так, у статті «За непохитні основи національного виховання» (*Рідна Школа. 1936. Ч. 18*) педагог наголошував, що школа повинна педагогізувати батьків, тобто «поглибити їх виховну працю та педагогічне знання», оскільки вважав, що лише «в такому оперті школи на здорових родин, у такій гармонії цих двох найважливіших виховних чинників є найпевніша запорука виховання» [21, с. 261].

С. Конрад ставив питання про підготовку батьків («приготування родичів» – *Ст. Кон.*) до належного виховання дітей, оскільки вважав, що вони мають суттєві прогалини в педагогічних знаннях й тому потребують підтримки в питаннях організації повноцінного родинного й сімейного виховання. Розкриваючи зміст такої підтримки, С. Конрад зазначав: «Ціле суспільство врешті повинно впливати на родинні вогнища, щоби там забезпечено дитині всі дані її повного раціонального духового та фізичного розвитку» [4, с. 13].

Аналогічні міркування дослідник висловлював і в статті «Дім і школа» (*Українська школа. 1942. Ч. 5–6*). У ній наголошував, що школа мусить перетворитися на «виховний університет для батьків», де вони могли б навчитися «правильно виховувати свої діти» та «вживати найвідповідніших метод і засобів» виховання [20, с. 135].

Розуміючи, що «атмосфера батьківського дому» є найбільш придатною («пригожою» – *Ст. Кон.*) для перетворення дитини на «чесного, характерного, ідейного члена громадянства, народу й держави», С. Конрад все ж підкреслював, що школа має одну перевагу, без якої ніяк не можна уявити процес виховання, а саме – «навчання теоретичних відомостей» [20, с. 136]. Навчання він вважав невід'ємною («невідлучна» – *Ст. Кон.*) частиною виховного процесу, оскільки був переконаний, що «саме навчання не в силі морально підготувати людину виконувати в майбутньому ті завдання, що їх поставить перед нею не тільки особисте життя, але й, і то передовсім, життєві вимоги нової сучасності» [20, с. 136].

Аналізуючи взаємозв'язок навчання і виховання, С. Конрад уважав, що навчальний процес («навчання» – *Ст. Кон.*) має тісно переплітатися з виховним процесом та творити з ним нерозривну цілісність. Він твердив, що кожний шкільний предмет, кожна лекція, повинні розвивати виховні моменти: моральні, етичні, естетичні, суспільні і т. п., які називав «напрямними цілостями» виховного процесу [21, с. 261]. Лише симбіоз навчання і виховання, твердив дослідник, є надійною запорукою формування освіченої, всесторонньо розвиненої, соціально активної, національно свідомої особистості, здатної підпорядковувати «егоїстичні нахили вимогам і потребам суспільності» [20, с. 136].

Зауважимо, що багато тогочасних українських науковців та педагогів, (С. Бaley, І. Витанович, Д. Коренець, О. Макарушка, М. Терлецький, О. Терлецький, М. Чайковський, Я. Яким та ін.) досить критично оцінювали соціалізуючий потенціал державних освітніх закладів, які діяли у Східній Галичині до I Світової війни. Зокрема, І. Витанович вказував, що «довоєнна» школа «мало мала контакту із своїми суспільними середовищами», оскільки й сама «державна, що опікувалася шкільництвом, мало цікавилася суспільним життям і працею своїх громадян» [22, с. 126]. Натомість, школа «по війні», на думку О. Макарушки, особливо «національна», суттєво змінилася та головною метою визначила діяльність спрямовану на створення умов для гармонійного розвитку «духових і тілесних сил й спосібностей» кожного учня, «щоби зробити його спосібним і справним для життєвих потреб і справ» [23, с. 12].

Подібні погляди висловлював і С. Конрад, який характеризує виховні засоби «повоєнної» школи зазначав, що її організаційна структура із поділом на класи («кляси» – *Ст. Кон.*) та об'єднання учнів «без різниці такого чи іншого походження, матеріального становища батьків та соціальної групи», якнайкраще відповідає виховним цілям. Він переконував, що лише за наявності таких «виховних умов», можливо розвивати у дітей та шкільної молоді такі «високо суспільні духові вартості», як: 1) «дисципліна, послух одному проводові»; 2) «здібність підпорядкувати свої особисті інтереси інтересам загалу»; 3) «почуття і розуміння солідарності, готовність допомогти іншим»; 4) «почуття пошани і вміння оцінювати людину на основі її дійсної вартості характеру, а не на основі її походження чи матеріального забезпечення» [24, с. 27]. Усі ці моменти, підкреслював дослідник, становлять основу соціального виховання, на них ґрунтується «клясова організація школи», яку не можуть замінити «впливи батьківського дому» [24, с. 27].

Ведучи мову про школу, як провідний інститут соціального виховання, С. Конрад не оминув увагою й питання формування взаємовідносин між освітніми закладами й дитячими та молодіжними громадськими організаціями. Розглядаючи «організації молоді» як чинник соціального виховання, дослідник вважав, що вони вирішують актуальні соціально-педагогічні завдання, оскільки закладають «підложе, на якому утревалиться в молодечій душі ідея суспільної співпраці, організації, добровільного солідаризування для досягнення відповідних цілей» та «виховують людей для праці, вщипляють солідарність в обличчі ідеї, суспільний альтруїзм, розвивають політичну культуру та ініціативу» [3, с. 323].

Оцінюючи й характеризуючи соціальне виховання дітей та шкільної молоді, як одну з важливих складових суспільного життя, С. Конрад виокремлював провідні цілі соціального («суспільного» – *Ст. Кон.*) виховання підростаючого покоління: 1) «вщиплювання організаційного хисту в духове життя нашої молоді»; 2) «підпорядкування усіх організаційних виховних чинників найвищій національній ідеї» [3, с. 324].

Наголосив дослідник і на тому, що вагомою складовою соціального виховання українських дітей та молоді є національне виховання. Він вважав, що національна ідея сприяє становленню особистості дитини й виробленню активної життєвої позиції в українській молоді, об'єднує українське суспільство та формує міцний кістяк держави.

Висновки. Підсумовуючи дискурс проблеми соціального виховання дітей та шкільної молоді, С. Конрад робить загальні висновки, в яких зокрема зазначав, що «національний чинник – це найвища ідея, що організовує цілість виховання, якій мають служити поодинокі цілі і щойно тоді стане нація на вершку своєї сили, коли життя поодиноких суспільних середовищ підпорядкується національній ідеї» [3, с. 324].

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у пошуку та аналізі публікацій С. Конрада в інших періодичних виданнях, з метою популяризації його наукової спадщини та сучасного переосмислення його педагогічних ідей.

Література:

1. Конрад Степан. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2005. Т. 2 : К–О. С. 161.
2. Конрад Стефан (Stefan Konrad). *Енциклопедія української діаспори* : у 7 т./ гол. ред. В. Маркусь. Нью-Йорк-Чикаго : Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, 2009. Т. 1. Сполучені Штати Америки. Кн. 1. А–К. С. 393.

3. Конрад С. Ідея співпраці та молодь. *Рідна Школа*. 1933. Ч. 20–21. С. 323–324.
4. Конрад С. За скріплення впливу родинного середовища. *Рідна Школа*. 1933. Р. II. С. 12–13.
5. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919–1939 роки) : монографія. Івано-Франківськ : ПНУС, 2007. 391 с.
6. Сірополко С. Учитель і передшкільне виховання. *Учитель*. 1924. Ч. 7. С. 234–236.
7. Сірополко С. Співпраця школи та родини в освітній справі. *Рідна Школа*. 1927. Ч. 1. Рік I. С. 3–5.
8. Ясінчук Л. Суспільна опіка. *Рідна Школа*. 1935. Ч. 8. С. 117–118.
9. Ясінчук Л. Опіка над дітьми та її роди. *Рідна Школа*. 1935. Ч. 8. С. 134.
10. Біланюк П. Не лишень навчаємо, але й виховуємо. *Рідна Школа*. 1936. Ч. 20. С. 293–296.
11. Савицький Р. Післявоєнна молодь. *Рідна Школа*. 1937. Ч. 5–6. С. 80.
12. Wuttkowa J. Badania życia domowego dziecka. *Poznajemy warunki życia dziecka, praca zbiorowa Komisji Sekcji Psychologów Szkolnych przy Towarzystwie Psychologicznym im. J. Joteyko*. Warszawa 1934. 120 s.
13. [б.а.] Туры chorobliwe i nienormalne, a praca na oddziałach wychowawczo-poprawczych. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 1929. Nr 5. S. 3.
14. Бригідер В. Декілька завваг про сексуальне питання в школі. *Українська школа*. 1925. Зш. 10–12 (52–54). С. 33–48.
15. Кривоносюк П. Виховні здібности українських батьків. *Рідна Школа*. 1934. Ч. 20. С. 294.
16. Біланюк П. Добрі й лихі діти (Про межі й можливості виховання). *Рідна Школа*. 1936. Ч. 4. С. 56–59.
17. Тисовський О. Виховання перед школою для школи. *Світло. Місячник посвячений справам національного й суспільного виховання*. 1921. Ч. 1. С. 2–3.
18. Szollówna J. Wpływ warunków życia dziecka na wykonanie obowiązku szkolnego, *Praca Szkolna*. 1931, nr 6. S. 161–162.
19. Конрад С. Молодь та дім. *Рідна Школа*. 1936. Ч. 15–16. С. 246.
20. Конрад С. Дім і школа. *Українська школа*. 1942. Ч. 5–6. С. 134–139.
21. Конрад С. За непохитні основи національного виховання (З приводу нового шкільного року). *Рідна Школа*. 1936. Ч. 18. С. 260–261.
22. Витанович І. Питання праці й освіти в теперішньому вихованні нашої молоді. *Українська Школа*. 1938. Ч. 7–12. С. 126–130.
23. Макарушка О. До реформи середньої школи. *Українська Школа*. 1930. Ч. 3–4. С. 12–17.
24. Кондрат С. Дім і школа. *Українська школа*. 1943. Ч. 1–3 (7–9). С. 25–28.

References:

1. Yavorskyi, H. (Ed.) (2005). *Konrad Stepan. Ternopilskiyi entsyklopedychniy slovnyk [Ternopil encyclopedic dictionary]*. (Vols. 1–4). Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi kombinat «Zbruch» [in Ukrainian].
2. Markus, V., & Markus, D. (Ed.) *Konrad Stefan (Stefan Konrad). Entsyklopediia ukrainskoi diiaspory [Encyclopedia of the Ukrainian Diaspora]*. (Vols. 1-7). Niu-York-Chikago: Naukove Товариство im. Shevchenka v Amerytsi, 2009 [in Ukrainian].

3. Konrad, S. (1933a). Ideia spivpratsi ta molod [The idea of cooperation and youth]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 20–21, 323–324 [in Ukrainian].
4. Konrad, S. (1933b). Za skriplennia vplyvu rodynnoho seredovyscha [For strengthening the influence of the family environment]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 2, 12–13 [in Ukrainian].
5. Zavhorodnia, T. (2007). Teoriia i praktyka navchannia v Halychyni (1919–1939 roky) [Theory and practice of education in Galicia (1919–1939)]. Ivano-Frankivsk: PNUŠ [in Ukrainian].
6. Siropolko, S. (1924). Uchytel i peredshkilne vykhovannia [Teacher and preschool education]. *Uchytel – Teacher*, 7, 234–236 [in Ukrainian].
7. Siropolko, S. (1927). Spivpratsia shkoly ta rodyny v osvittii spravi [School and family cooperation in education]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 1, 3–5 [in Ukrainian].
8. Yasinchuk, L. (1935). Suspilna opika. [Social guardianship]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 8, 117–118 [in Ukrainian].
9. Yasinchuk, L. (1935). Opika nad ditmy ta yii rody [Guardianship of children and their relatives]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 8, 134 [in Ukrainian].
10. Bilaniuk P. (1936). Ne lyshen navchaimo, ale y vykhovuiemo [We not only teach, but also educate]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 20, 293–296 [in Ukrainian].
11. Tysovskiy, O. (1921). Vykhovannia pered shkoloiu dlia shkoly [Education before school for school]. *Svitlo. Misiachnyk posviachenyi spravam natsionalnoho y suspilnoho vykhovannia – Light. The monthly is devoted to matters of national and social education*. 1921, 1, 2–3 [in Ukrainian].
12. Wuttkowa, J. (1934). Badania życia domowego dziecka. *Poznajemy warunki życia dziecka, praca zbiorowa Komisji Sekcji Psychologów Szkolnych przy Towarzystwie Psychologicznym im. J. Joteyko*. Warszawa [in Polish].
13. Typy chorobliwe i nienormalne, a praca na oddziałach wychowawczo-poprawczych (1929). *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 5, 3 [in Polish].
14. Brygider, V. (1925). Dekilka zavvah pro seksualne pytannia v shkoli [A few remarks about the sexual issue at school]. *Ukrainska shkola – Ukrainska shkola*, 10–12 (52–54), 33–48 [in Ukrainian].
15. Kryvonosiuk, P. (1934). Vykhovni zdibnosti ukraïnskykh batkiv [Educational abilities of Ukrainian parents]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 20, 294 [in Ukrainian].
16. Bilaniuk, P. (1936). Dobri y lykhi dity (Pro mezhi y mozhlyvosti vykhovannia) [Good and bad children (On the limits and possibilities of education)]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 4, 56–59 [in Ukrainian].
17. Tysovskiy, O. (1921). Vykhovannia pered shkoloiu dlia shkoly [Education before school for school]. *Svitlo. Misiachnyk posviachenyi spravam natsionalnoho y suspilnoho vykhovannia. – Svitlo. The monthly is devoted to matters of national and social education*, 1, 2–3 [in Ukrainian].
18. Szollówna, J. (1931). Wpływ warunków życia dziecka na wykonanie obowiązku szkolnego, *Praca Szkolna*, 6, 161–162 [in Polish].
19. Konrad, S. (1936). Molod ta dim [Youth and home]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 15–16, 246 [in Ukrainian].
20. Konrad, S. (1942). Dim i shkola [Home and school]. *Ukrainska shkola – Ukrainska shkola*, 5–6, 134–139 [in Ukrainian].

21. Konrad, S. (1936). Za nepokhytni osnovy natsionalnoho vykhovannia (Z pryvodu novoho shkilnoho roku) [For the steadfast foundations of national education (On the occasion of the new school year)]. *Ridna Shkola – Ridna Shkola*, 18, 260–261 [in Ukrainian].

22. Vytanovych, I. (1938). Pytannia pratsi y osvity v teperishnomu vykhovanni nashoi molodi. [Issues of work and education in the current education of our youth]. *Ukrainska shkola – Ukrainska shkola*, 7–12, 126–130 [in Ukrainian].

23. Makarushka, O. (1930). Do reformy serednoi shkoly [To the reform of the secondary school. Ukrainian School]. *Ukrainska shkola – Ukrainska shkola*, 3–4, 12–17 [in Ukrainian].

24. Kondrat, S. (1943). Dim i shkola [Home and school]. *Ukrainska shkola – Ukrainska shkola*, 1–3 (7–9), 25–28 [in Ukrainian].